

Dr. sc. Jelena Kasap*

Pregledni rad

UDK 347.455(495.5)(091)

337.717.5(497.5)(091)

340.15(497.5)(091)

Primljeno: 18. travnja 2016.

PRAVNA REGULACIJA INSTITUTA POSUDBE U SREDNJOVJEKOVNOM HRVATSKOM STATUTARNOM PRAVU

Sažetak: *Javnopravna neujednačenost teritorija u razdoblju kasnog srednjeg vijeka rezultirala je nemogućnošću da se određeni obveznopravni instituti tumače posredstvom jedinstvenih pravnih izvora. Zbog toga utvrđivanje obilježja pojedinih pravnih instituta zahtijeva vrlo iscrpnu raščlambu onih izvora koji su dostupni, a koji nerijetko uskraćuju prikaz instituta čija je primjena bila rijetka ili se podrazumijevala uspostavljanjem običajnih pravila u svakodnevnom pravnom prometu. Osobit je to slučaj s institutom posudbe koji do razdoblja stupanja na snagu Općeg građanskog zakonika gotovo da i nije podvrgnut formalnoj pravnoj regulaciji. U ovom će se radu, stoga, nastojati utvrditi postoji li uopće kontinuitet u vezi s pravnom regulacijom instituta posudbe na prostoru koji je, slijedom kompleksnih političkih prilika, podvrgnut različitim pravnim utjecajima. Na taj će se način popuniti očita praznina u hrvatskoj pravno-povijesnoj znanosti kada je riječ o posudbi te postaviti sigurni temelji za proučavanje instituta u suvremenom pravu.*

Ključne riječi: *srednji vijek, pravni izvori, posudba, pravna regulacija, Opći građanski zakonik*

1. UVODNA RAZMATRANJA

Kako istraživanje pravne regulacije instituta posudbe na hrvatskom teritoriju u razdoblju do stupanja na snagu OGZ-a ima objekt koji obuhvaća izvore s različitih pravnih i političkih područja u kratkom uvodu nastajat će se raščlaniti njihova pripadnost. Krajem 16. stoljeća naziv Hrvatska obuhvaćao je srednjovjekovno područje Slavonije na kojem je uočljiv značajan utjecaj ugarskog prava, makar kada je riječ o privatnopravnoj regulaciji.¹ S druge strane, područje Istre i Dalmacije obilježeno je važenjem statutarnog prava koje je ponajprije bilo usklađeno s interesima Mletačke Republike, dok je Dubrovačka Republika zahvaljujući autonomnom statusu

* Dr. sc. Jelena Kasap asistentica je na Katedri pravno-povijesnih znanosti Pravnoga fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku, Stjepana Radića 13, 31000 Osijek. Adresa e-pošte: jroskar@pravos.hr.

¹ Beuc, Ivan, *Povijest država i prava na području SFRJ*, Zagreb, Narodne novine, 1989., str. 19. i 208.

tijekom višestoljetnog razdoblja i zahvaljujući otporu različitim režimima uspjela uspostaviti prepoznatljiv pravni sustav poznat u pravnopovijesnoj literaturi kao statutarno pravo srednjovjekovne dubrovačke komune. Osnovno obilježje takvog pravnog sustava, i bez detaljnije analize, odaje sliku neujednačenosti i pravne nesigurnosti. Kad je riječ o obveznopравnim odnosima, međutim, ne može se isključiti značajan razvoj koji je postignut isključivo izgradnjom sustava statutarne prava utemeljenog velikim dijelom na recipiranom rimskom pravu prilagođenom ondašnjim uvjetima. Utoliko je moguće u određenim obveznopравnim odnosima na različitim teritorijalnim područjima uočiti konstantne elemente. Istraživanje obveznopравne regulacije instituta posudbe na području Dalmacije, Hrvatske i Slavonije u razdoblju do stupanja na snagu austrijskog OGZ-a znatno je otežano fragmentarnošću pravnih izvora koje je nerijetko teško interpretirati s obzirom na to da samo neizravno ili uopće ne upućuju na predmetnu obveznopравnu problematiku. Stoga će se u nastavku, radi utvrđivanja bitnih obilježja posudbe u predmetnom razdoblju, nastojati pozorno interpretirati izvori statutarne prava slavonskih te istarskih i dalmatinskih gradova, ali i izvori običajnog i feudalnog prava ondje gdje je posudba ostala izvan područja regulacije gradskog prava. Radi što sustavnije obrade pravnu regulaciju teme iz naslova u brojnim statutima dalmatinskih gradova u nastavku podijeliti će se u dva osnovna pravna kruga, pravni krug Dubrovnika i Splita, pripadnost kojima ovisi ponajviše o geografskoj blizini manjih otočnih komuna. Tako u nastavku rada pod područjem Dubrovačke komune obrađujemo statute otoka Korčule, Lastova i Mljet² te Stonske odredbe,³ dok pod širim područjem Splitske komune mislimo na pravnu regulaciju prisutnu u statutima otoka Hvara i Brača te grada Trogira. U obradi statutarne regulacije dalmatinskih komuna analizirat će se i odredbe Šibenskog i Paškog statuta. Kvarnersko područje analizirat će se na temelju odredaba Krčkog i Rapskog statuta s obzirom na to da ostali dostupni statuti uglavnom nisu regulirali institut posudbe. Isti je slučaj i s istarskom regijom s obzirom na to da su statuti istarskih komuna nerijetko izostavljali regulirati obveznopравne odnose te ih prepuštali običajnim pravilima. Slavonsko pravno područje interpretirano je na temelju odredaba ugarskog prava, na kojima je, među ostalim, utemeljen i Iločki statut, jedini dostupni izvor koji je na spomenutom području regulirao posudbu.

2. REGULACIJA POSUDBE NA PODRUČJU DALMACIJE

Dubrovački statut vrlo površno obrađuje materiju čistog obveznog prava te brojne klasične ugovore uopće ne spominje (kao što su zajam, kupoprodaja i posudba). Navedena su pitanja

2 Otoci Lastovo i Mljet imali su poseban položaj u okviru Dubrovačke Komune, poslije Republike. No za razliku od ostalog dubrovačkog područja, ti su otoci uživali samoupravu. O tome svjedoče odredbe statuta kojima se bavimo u nastavku, a koje su velikim dijelom različite ako se usporede sa statutom grada Dubrovnika. Vidi više: *Mljetski statut*, Split–Dubrovnik, Splitski književni krug, 2002., str. 5.

3 Smatramo svrsishodnim odmah nakon regulacije ovog pravnog pitanja odredbama Dubrovačkog te Mljetskog i Lastovskog statuta konzultirati Stonske odredbe ne bismo li pronašli sličnosti u pravnoj regulaciji, a razlog tome leži u činjenici da su Dubrovčani kupnjom zaposjeli Ston (sa Stonskim ratom, tj. poluotok Pelješac), a to je područje u administrativnom smislu činilo zasebnu upravnu jedinicu, tj. "Ladanjsku knežiju" sa sjedištem u Stonu i dubravačkim vlastelinom u funkciji kneza. Za regulaciju pravnih odnosa toga područja dubrovačka je vlada usvojila niz administrativnih odredaba pod nazivom Stonske odredbe. Neki autori smatraju da Stonske odredbe nemaju karakter statuta i zato ih nastoje prikazati odvojeno od srednjovjekovnih statutarne akata, npr. onih koji su uređivali društvene odnose na otocima Mljetu i Lastovu. Vidi više o tome u uvodnim napomenama sljedećeg izdanja: *Stonske odredbe*, Splitski književni krug, Split, 2013., str. 21.

vjerojatno prepuštena običajnoj regulaciji, koja je nerijetko dopunjavala sadržaj Statuta. Potrebno je napomenuti kako je obveznopravni okvir srednjovjekovnog prava dubrovačke komune izgrađen na elementima bizantskog, slavenskog, ali i utjecaja mletačkog prava kako bi se uopće moglo utvrditi podrijetlo korištenog izraza *commodare*.⁴ Dubrovački statut u knjiži drugoj u nekoliko navrata spominje latinski izraz *commodare*⁵ koji je još u pretklasičnom i klasičnom rimskom pravu korišten radi označavanja instituta posudbe. Navedeni se izraz u duhu odredaba spomenutog Statuta susreće u četiri odredbe druge knjige (11.–13., 20., 25., 27., 28.) koje bez iznimke i u podudarnom sadržaju označavaju prisege izvršitelja različitih komunalnih djelatnosti. Premda početak svake pojedine odredbe sadrži tekst koji je svojstven obavljanju svake pojedine djelatnosti te je s tim u vezi ograničen na njezin sadržaj, dijelovi odredaba koji upućuju na korištenje izraza *commodare* nedvojbeno su interpretirani u istom kontekstu.⁶ Upitno je, međutim, može li se na temelju tako usko koncipiranog sadržaja odredaba dobiti određene spoznaje o bitnim obilježjima instituta posudbe u Dubrovačkom statutu. Ako se raščlani sadržaj odredaba koje spominju izraz *comodabo* u nepromijenjenom obliku, teško se može doći do zaključka kako navedeni pojam označava posudbu u značenju pojedinih odredaba. Naprotiv, ako se posveti pozornost početku rečenice u kojoj se navedeni izraz *comodabo* pojavljuje, a koja upućuje na posudbu novca *et de tota illa pecunia...*, prije bi se moglo zaključiti kako je izvorni tekst Statuta nastojao zabraniti zajam komunalnog novca kojem su vršitelji određenih komunalnih djelatnosti imali pristup u obavljanju svojih funkcija. Posudba, kao pravni institut još od razdoblja pretklasičnog rimskog prava, označava predaju nepotrošnih stvari na uporabu.⁷ U tom kontekstu ne može se govoriti o regulaciji instituta posudbe u sadržaju spomenutih odredaba s obzirom na to da njihov sadržaj ima važnost isključivo na području posudbe novca. Zajam, kao poseban obveznopravni institut, spominje se u tri odredbe Statuta, no bez posebnog upućivanja na obilježja instituta.⁸ Korištenje izraza *ipsa pecunia inprestabo...* mnogo vjernije odražava institut zajam premda se pojavljuje u istom kontekstu kao i prethodno korišteni izraz *comodabo*. Očito je razlika u korištenju dvaju izraza isključivo terminološka te se u njoj, makar kada se misli na statutarne odredbe, ne smije vidjeti regulacija dvaju različitih instituta. To potvrđuje Cvejić, u vrlo opširnom istraživanju obveznih ugovora o srednjovjekovnom dubrovačkom pravu.⁹ Za posudbu se u dubrovačkom pravu pogrešno upotrebljavao izraz latinski *mutuum* ili talijanski *prestitum* koji je u prijevodu označavao zajam.

4 Više o izvorištu obveznog prava dubrovačke srednjovjekovne komune vidjeti: Cvitančić, A., *Iz dalmatinske pravne povijesti*, Split, Književni krug, 2002., str. 527. s uputom na brojnu literaturu.

5 Lat. imenica *commodatum* može se prevesti na hrvatski jezik kao *posuđena stvar*, a ako se uzme u obzir prošli particip glagola *commodare* tada se navedeni izraz koristi za označavanje ugovornog oblika. Lat. imenica *comoditas*, *comoditatis*, f.= udobnost, korist. Žepić, M., *Latinsko hrvatski rječnik*, Zagreb, Školska knjiga, 1972.

6 *Et de tota illa pecunia que pro hoc officio ad manus suas venerit, non facero inde aliquam meam utilitatem nec alicui de ipsa comodabo, sed per se ipsam tenebo ad faciendum utilitatem pro quibus antepositus sum, et quam cicius potero dabo eam d. Comiti nostro comitem vel ad Comune civitatis Ragusii...* "Od svega onog novca što u ovoj službi dospje u moje ruke, neću ništa upotrijebiti u svoju korist, niti ću od toga ikome pozajmljivati, nego ću ga zasebno držati da bi koristio za namjene radi kojih sam postavljen, i predat ću ga, što prije budem mogao, našem gospodinu knezu ili onomu kome mi on naredi..." Statut grada Dubrovnika sastavljen godine 1282. (na osnovi kritičkog izdanja latinskog teksta B. Bogišića i K. Jirečeka), priredili i na hrvatski jezik preveli Šoljić, A.; Šundrica, Z.; Veselić, I., Dubrovnik, Državni arhiv u Dubrovniku, 2002., knjiga II, XI.

7 Unatoč postojanju mogućnosti posuđivanja potrošnih stvari i novca, *commodatum ad pompam vel ostentationem* još od razdoblja rimskog prava vjerojatno o tom iznimnom obliku posudbe koja uključuje individualno vraćanje upravno posuđenih stvari nije bilo riječi u sadržaju Statuta.

8 U tom smislu vidjeti odredbe: knjiga 1., XXX, knjiga 2., XIII, knjiga 5., XXII. Dubrovačkog statuta.

9 Cvejić, J., *Obligacioni ugovori u dubrovačkom pravu od 13. do sredine 14. veka*, Beograd, 1957.

Navedeno proizlazi iz sadržaja arhivskih spisa koji označavaju *oporuku* i *zajam*.¹⁰ Iz sadržaja arhiviranih notarskih isprava proizlazi kako je ugovor o posudbi doista označavao realan ugovor kojim su se predavale nepotrošne stvari s obvezom njihova vraćanja nakon ugovorene uporabe. Drukčija, nepravilna oznaka ugovora o posudbi u dubrovačkom pravu vjerojatno je posljedica nerazlikovanja dvaju pravnih ugovora u svakodnevnom govoru. Iz sadržaja notarskih isprava, nažalost, ne može se izvesti jasan zaključak o odgovornosti posudovnika iz posudbe. Premda je u dubrovačkom arhivu dostupna isprava koja označava mješoviti ugovor, o ostavi i posudbi,¹¹ njezin sadržaj, koji upućuje na standard odgovornosti ostavoprimca *culpa levis in concreto*, ne može se primijeniti i na posudovnika, koji po prirodi stvari, ostvaruje korist od zaključenog pravnog posla te podliježe višem stupnju odgovornosti. Na temelju jedne isprave ipak teško da se može zaključiti o odgovornosti posudovnika u dubrovačkom običajnom pravu. No pod pretpostavkom da je dubrovačko pravo već u razdoblju 15. stoljeća primilo obilježja srednjovjekovnog recipiranog rimskog prava, koje je kao *ius commune*, vrijedilo u dalmatinskim srednjovjekovnim gradovima može se posudovnika promatrati odgovornim i za najviši stupanj krivnje u odnosu na posuđenu stvar.

Korčulanski statut ne sadrži posebne odredbe kojima bi se regulirao institut posudbe te se na temelju šutnje tog najstarijeg pravnog zbornika, kako ga naziva Cvitanić,¹² ne može steći dojam o posudbi, kao ni o drugim učestalim obveznim ugovorima koji su nesumnjivo postojali kao dio društvene stvarnosti još u 13. stoljeću.

Različito od dubrovačkog pravnog područja, ono splitsko posjeduje znatno širu regulaciju obveznopравnih odnosa. Već je na prvi pogled jasno kako je navedena regulacija obveznopравnih odnosa u srednjovjekovnoj splitskoj komuni utemeljena na odredbama rimskog prava s obzirom na to da se i sam Statut¹³ na nekoliko mjesta poziva na rimskopravne izvore. Posudba je, kao i ostava, objekt izričite zakonske regulacije u Trećoj knjizi statutarnih odredaba, glavi 75. Statuta koja nosi naslov "O posudbi i ostavi". Premda posudba nije izričito definirana odredbom Statuta, iz njezina sadržaja jasno proizlazi kako je rimski institut *commodatum* korišten kao osnova za interpretaciju instituta.¹⁴ Odredba je sadržajno relativno kratka s obzirom

10 Prva isprava je testament Dobroslave, žene Pavla Vučića, koji je napisan 12. prosinca 1282. godine. Sadržaj isprave upućuje na odnos između Dobroslave i kćeri Radoslave, gdje je majka ostavila kćeri u nasljedstvo zlatni nakit koji joj je posudila Anna, njezina druga kćer *quo habet mutuo a me Anna, filia mea*. Ispravu je objavio: Čremošnik, G., Spisi dubrovačke kancelarije u Zbirci: Monumenta historica Ragusina, Zagreb, JAZU, 1951., br. 1115. Citirano prema: Cvejić, *op. cit.* u bilj. 9., str. 230.–233. U drugoj ispravi koja je sastavljena 14. siječnja 1257. kći pokojnog Deste Goce tužila je ženu pokojnog Klementa da joj vrati nakit čija je vrijednost 15 perpera i koji je tuženoj "pozajmila" (*mutuavit*) majka tužiteljice; isprava je dio arhivskog fonda Diversa Cancellariae I.–XVIII. (D.C. III. 24) Državnog arhiva u Dubrovniku. Navedeni izvori, nažalost, nisu dostupni te su citirani prema Cvejić, *op. cit.* u bilj. 9., str. 230.–233.

11 Navedeni je ugovor zaključen 20. kolovoza 1189. između Desislave, supruge velikog vojvode Mihajla, i dubrovačke općine. Desislava je predala Dubrovčanima dva svoja broda na čuvanje i ovlastila ih na privremeno korištenje brodova. Ugovorom je predviđena odgovornost za propast brodova u tri slučaja: ako brodovi plove u korist vlasnice, ona je obvezna snositi svaku štetu; dok su brodovi usidreni u dubrovačkoj luci, Dubrovčani su bili obvezni brinuti se o njima. A kada su brodove koristili Dubrovčani, oni su odgovarali za njihovu propast. Navedeni izvori koji, nažalost, nisu dostupni citirani su prema: Cvejić, *op. cit.* u bilj. 9., str. 230.–233.

12 Korčulanski statut, Statut grada i otoka Korčule iz 1214. godine, preveo i pripremio Antun Cvitanić, Zagreb–Korčula, 1987., str. VIII.

13 Statutarne odredbe u sadržaju rada interpretirat će se na temelju sljedećeg izdanja: *Statut grada Splita, srednjovjekovno pravo Splita*, 2. izdanje, Split, Književni krug, 1987.

14 U klasičnom rimskom pravu posudba je bila realni, nepotpuno dvostrano obvezni ugovor kojim se jedna ugovorna strana, tj. posuditelj (komodant) obvezao drugoj ugovornoj strani, tj. posudovniku (komodataru) besplatno prepustiti stvar na uporabu pod uvjetom da je komodatar nakon isteka određenog vremena ili nakon izvršene uporabe vrati. Romac, A., *Rimsko pravo*, 5. izdanje, Zagreb, Narodne novine, 1994., str. 300.

na to da, bez navođenja osnovnih obilježja instituta, upućuje na odgovornost za propast stvari. Posudovnik je, sukladno sadržaju odredbe, bio obvezan vratiti posuditelju stvar nakon izvršene uporabe u stanju u kojem je stvar primio u posudbu. Odredba sadrži i skriveno pravilo o odgovornosti za slučajnu propast stvari koju posudovnik nije skrivio. Prema klasičnom rimskopravnom načelu, odgovornost je u tom slučaju teretila posuditelja, *periculum creditoris*. Navedeni zaključak proizlazi iz sadržaja odredbe sukladno kojem je posuditelj odgovarao za propast posuđene stvari ako ju je odbio primiti po isteku ugovorenog roka, a posudovnik ju je nastojao predati nakon završene uporabe prema ugovorenim uvjetima. Sadržajem se ova odredba Statuta znatno razlikuje od regulacije posudbe u izvorima rimskog i općeg prava s obzirom na to da je izričito naglasila odgovornost posuditelja. Različito od odgovornosti posudovnika koja je predmet rasprave u izvorima rimskog prava stječe se dojam da je odgovornost posuditelja sporedno područje i da je bila izvan predmeta interesa rimskih pravika. To ne iznenađuje. Osobito ako se uzme u obzir da je posudba u rimskom pravu bila besplatna pravni posao zaključen najčešće u isključivom interesu posudovnika. Bilo bi suprotno pravnoj prirodi odnosa označenog prijateljstvom i dobroćinstvom kada bi se posuditelja izložilo jednakom teretu odgovornosti kao što je to bilo u slučaju njegova ugovorna partnera. Redaktori statutarnih odredaba očito su nastojali dati veći značaj pravnom pitanju koje je u izvorima koje su koristili označeno sporednim, no može se zaključiti i kako je navedena interpretacija odgovornosti stranaka vjerojatno posljedica nastojanja da se za pitanje odgovornosti posuditelja, koje je očito bilo učestalo u ondašnjem pravnom prometu, nađe zadovoljavajuće rješenje.

Vrlo ekstenzivnim tumačenjem glave 119. u četvrtoj knjizi Statuta može se zaključiti kako predmet posudbe ne mogu biti određene stvari u vlasništvu komune kao što su vesla, brodska užad ili komunalni brodovi i stvari koje pripadaju brodovima. U istom smislu nije isključena mogućnost da iste stvari, koje se, međutim, nalaze u privatnom vlasništvu, budu predmetom posudbe. Također, *argumento a contrario*, iz statutarne odredbe može se zaključiti načelna mogućnost posuđivanja tuđih stvari, sve dok one nisu u vlasništvu komune.¹⁵ Kako je zabrana posuđivanja komunalnih stvari izričito naglašena u sadržaju odredbe, ništetnost pravnog posla bila bi logična posljedica koja takvu odredbu prati. Statut je u slučaju posudbe komunalnih stvari predvidio samo novčanu kaznu u iznosu od 40 solida za posuditelja i za posudovnika uz obvezu naknade štete koju bi komuna takvom posudbom pretrpjela. Nerijetko iz sadržaja srednjovjekovnih izvora proizlazi da su životinje, osobito tegleće, često bile predmet posuđivanja. Tako, primjerice Splitski statut u trećoj knjizi, glava 90. propisuje da ako je netko nekome dao u najam ili posudio svoga konja, kljuse ili drugu životinju da bi taj otišao u drugo mjesto ili da bi izvršio neki rad ili neku službu pa onaj tko je primio konja, kljuse ili drugu životinju povede tu životinju na drugo mjesto ili na drugi posao, a onda konj, kljuse ili druga životinja budu oštećeni, svu štetu je imao snositi posudovnik ako se u navedenu situaciju nije doveo zbog nekog opravdanog razloga. Spomenuta odredba ima višestruk značaj za utvrđivanje obilježja posudbe u toj dalmatinskoj komuni. Osim što nesumnjivo ukazuje na predmet posudbe, njezin je osobit naglasak usmjeren na utvrđivanje odgovornosti posudovnika u slučaju preko-

15 U sadržaju Statuta za posuđivanje stvari koje se nalaze u vlasništvu komune koristi se izraz *acommodare*, dok se za posudbu stvari koje nisu u javnom vlasništvu koristi izraz *commodare*. Premda je korijen riječi u oba slučaja isti, lat. *commodatum*, upotrebom različite terminologije u oba slučaja nastojala se naglasiti razlika između dvaju različitih pravnih poslova. Vidjeti više o tome: Cvitanić, *op.cit.* u bilj. 4., str. 167.

račenja ugovorene uporabe posuđene stvari.¹⁶ Statut ne navodi izričito obveze posudovnika u odnosu prema posuđenoj stvari, nego se iz sadržaja navedene odredbe Statuta mogu oblikovati zaključci koji pravni položaj posudovnika čine podudarnim s regulacijom prisutnom u justinijanskim odredbama. Posudovnik je, u skladu sa statutarnom odredbom, bio obavezan posuđenu stvar primjereno očuvati kako bi je mogao vratiti po završetku uporabe.¹⁷ Podudarnost regulacije odgovornosti posudovnika u slučaju prethodne odredbe jasan je doprinos tvrdnji kako su odredbe Splitskog statuta, kada je riječ o institutu posudbe, u znatnoj mjeri izgrađene na odredbama recipiranog rimskog prava.

Da regulacija posudbe nije znatno odstupala ni i u ostalim dalmatinskim komunama svjedoči odredba Šibenskog statuta iz 1378. godine koja sadrži pravilo o posudbi konja i naknadi u slučaju propasti. Tako je u tom poglavlju propisano da ako netko primi konja ili koju drugu životinju ili bilo kakvu stvar u svrhu da otiđe do određenog sela ili na neko točno određeno mjesto pa na putu ili u tom selu ili mjestu posuđeni konj, životinja ili druga posuđena stvar propadne slučajnom nezgodom, npr. požarom, rušenjem ili nebeskom munjom ili nenadanom smrću ili oduzimanjem ili zapljenom poradi represalija koje su dopuštene protiv šibenske općine ili su dopuštene protiv neke privatne osobe iz Šibenika, ali ipak nisu dopuštene protiv osobe kojoj je neka od spomenutih stvari posuđena, a ta je osoba posuđenoj stvari posvetila takvu skrb i brigu kako bi to činila i za svoje vlastite stvari, takva se osoba ne može ni na kakav način držati odgovornom za takvu pogibelj, takav slučaj ili štetu. Navedena je statutarna odredba vrlo jasno odredila standard pažnje koji je posudovnik bio obavezan primjenjivati pri

16 Sadržaj statutarne odredbe u velikom je opsegu podudaran s Ulpijanovim fragmentom Digesta D. 13., 6., 5., 7.–8. Određenost uporabe stvari predmet je Ulpijanova razmatranja u fragmentu Digesta koji se ponajprije bavi pitanjem odgovornosti posudovnika D. 13., 6., 5., 7.–8. Kao primjer Ulpijan navodi posudbu konja gdje osnovna svrha posudbe leži u njegovu odvođenju na farmu, vjerojatno u svrhu obavljanja određenih radova. Ako je posudovnik konja odveo u rat te tako prekršio ugovoreni način uporabe, podliježe odgovornosti za štetnu posljedicu koja je mogla rezultirati smrću posuđene životinje. Sličan slučaj kojeg Ulpijan navodi u nastavku tiče se posudbe roba radi obavljanja građevinskih radova na tlu. Ako bi posudovnik roba izložio opasnosti koja prijeti tijekom obavljanja radova na skeli, a takva uporaba roba nije bila ugovorena, opet bi morao biti izložen riziku nastupanja štetne posljedice. Time je još jedanput znatno naglašena obveza posudovnika koristiti stvar isključivo u svrhu u koju je posudba odobrena s posljedicom pooštrene odgovornosti u slučaju nepridržavanja. U istim smislu na obvezu uporabe stvari na ugovoren način referiraju se i izvori bizantskog prava. Vidi više: Basilicorum, libri XIII, tit. I.; Cyrilli §12 uz D. 13, 6, 5, 8: *Equum tibi commodavero, ut ad villam duceres, tu vel in bellum duxeris, periculum te spectat...*; Ecloga tit 17, 7. Za potrebe rada korišteno je sljedeće izdanje izvora: *Ecloga, Das Gestsbuch Leons III. Und Konstantinos V.*, Herausgegeben von Ludwig Burgmann, Frankfurt am Main, Löwenklau-Gesellschaft E.v., 1983. Hexabiblos lib. II, tit. X. Za potrebe rada korišteno je sljedeće izdanje izvora: Const. *Harmenopoli Manuale legum, sive, Hexabiblos: cum appendicibus et legibus agrariis*, Lipsiae, T. O. Weigel, 1851.

17 Ista je regulacija prihvaćena i u odredbama njemačkog statutarnog prava. Čak je i srednjovjekovno englesko pravo posredstvom Bractonova tumačenja Azove *Summa Codicis* regulaciju instituta posudbe uredilo podudarno s odredbama justinijanskog prava. Ista regulacija odgovornosti posudovnika i danas je prihvaćena na temelju sudske odluke koju je Sir Holt donio još 1703. godine po uzoru na Bractona. Više vidjeti: Bracton, Libri 3, 2, 99: *Is autem cui res aliqua utenda datur, re obligatur, quae commodata est, sed magna differentia est inter mutuum et commodatum; quia is qui rem mutuam accepit, ad ipsam restituendam tenetur, vel ejus pretium, si forte incendio, ruina, naufragio, aut latronum vel hostium incursu, consumpta fuerit, vel deperdita, subtracta vel ablata. Et qui rem utendam accepit, non sufficit ad rei custodiam, quod talem diligentiam adhibeat, qualem suis rebus propriis adhibere solet, si alius eam diligentius potuit custodire; ad vim autem majorem, vel casus fortuitos non tenetur quis, nisi culpa sua intervenerit. Ut si rem sibi commodatum domi, secum detulerit cum peregre profectus fuerit, et Mam incursu hostium vel praedonum, vel naufragio, amiserit, non est dubium quin ad rei restitutionem teneatur.* Bracton, H., Thorne, S., trans. *Bracton De Legibus Et Consuetudinibus Angliae. Bracton on the Laws and Customs of England*, 2. Vol., Cambridge, Mass. Belknap Press of Harvard University Press, 1968., p. ; Prijevod vidi: bilješka br. 47. "(...) as, if a man should lend another a horse to go westward, or for a month; if the bailee go northward, or keep the horse above a month, if any accident happen to the horse in the northern journey, or after the expiration of the month, the bailee will be chargeable; because he has made use of the horse contrary to the trust he was lent to him under; and it may be, if the horse had been used no otherwise than he was lent, that accident would not have befallen him.... But if the bailee put this horse in his stable, and he were stolen from thence, the bailee shall not be answerable for him. But if he or his servant leave the house or stable doors open, and the thieves take the opportunity of that and steal the horse, he will be chargeable; because the neglect gave the thieves the occasion to steal the horse. Bracton says, the bailee must use the utmost care: but yet he shall not be chargeable, where there is such a force as he cannot resist." Coggs v. Bernard, (1703) 2 Ld Raym 909; 92 E.R. 107.

uporabi posuđene stvari, ali i granicu odgovornosti posudovnika postavila do *vis major* čime je isključena odgovornost posudovnika za slučajnu propast stvari koju nije sam prouzročio.¹⁸

Premda se Poljički statut iz 1440. godine ističe osebujnim pravnim uređenjem koje je u mnogo manjem opsegu od ostalih dalmatinskih statuta utemeljeno na odredbama rimskog prava, osobitosti obveznopravnog uređenja posudbe nisu naglašene u znatnoj mjeri. Posudba je neizravno regulirana u čl. 49.a koji se ponajprije odnosi na institut darovanja. Teško je uopće primijetiti da je institut posudbe uokviren u sadržaju ove odredbe. Ipak, postaje jasnije uviđom u zbirku isprava zaključenih u srednjovjekovnim Poljicama koju je prikupio Mišerda, kako je poljičko pravo razlikovalo dva oblika darovanja. Darovanje zaključeno u određenom vremenskom trajanju podrazumijevalo je posudbu, koja je u Poljicama bila poznata pod nazivom “darovština za vrime”. Nasuprot tome, darovanje u pravom smislu riječi, tj. rimskopravni institut *donatio*, nazivalo se “trajnom darovštinom”.¹⁹ Upitno je pak, može li se sadržaj isprave²⁰ koju navodi Mišerda smatrati posudbom s obzirom na to da uključuje posudbu zemljišta “na vrime potrebno” te predviđa uzdarje predanom zemljištu. Iz današnje perspektive bilo bi moguće sadržaj isprave povezati s ugovorom o zakupu jer bi se davanjem uzdarja u konkretnom slučaju moglo utjecati na postojanje obilježja besplatnosti posudbe, koje je, međutim, zastupljeno u ostalim statutima dalmatinskih komuna. U mnogome, međutim, Poljički statut predstavlja odraz arhaične uporabe pravnog mišljenja koje je odraz niskog stupnja privredne razvijenosti i prometa dobara.²¹ Stoga, regulaciju posudbe treba promatrati kao rezultat starijeg slavenskog običajnog prava koje je, kada je riječ upravo o pravu Poljica, i drugim institutima predviđjelo osebujnu strukturu.²²

18 Isti je standard odgovornosti s gotovo identičnim slučajem posudbe životinja sadržan u Gajevu fragmentu Digesta. D. 13., 6., 18., 1.: “Standard koji mora biti primijenjen prilikom skrbi o stvarima danim na posudbu je onaj koji svaki vrlo brižljivi *pater familias* primjenjuje u svojim vlastitim poslovima u mjeri da posudovnik jedino nije odgovoran za one slučajeve koji se ne mogu spriječiti kao što je smrt roba koja nije prouzročena posudovnikovom krivnjom, napad razbojnika ili neprijatelja, napadi gusara, brodolom, požar i bijeg roba koji nije uobičajeno nadziran. Što je rečeno za razbojnike, pljačkaše i brodolom mora se razumjeti samo kao primjenjivo na slučaj kada je posuđena stvar radi odnošenja u udaljene krajeve.” Justinijanove Digeste za potrebe rada citirane su prema: *The Digest of Justinian*, by Watson, Alan, Volumes 1, 2, 3, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2011. U istom smislu vidi izvore bizantskog prava koji, kada je riječ o odgovornosti posudovnika, nisu odstupali od rimskog rješenja. *Basilicorum Liber XIII*, tit. I. § 1. Cyrilli uz D. 13, 6, 18, 1. *Commodatarius exactam diligentiam praestat, non etiam casum, utputa mortem, fugam servorum, qui custodiri non solent, latronum eueursum et naufragia, quas ob causas ipsi rem secum peregre portare licet.* Za potrebe rada korišteno je sljedeće izdanje izvora: *Basilicorum libri LX*, Opseg 6, Sumtibus J. A. Barth, 1870.

19 Mišerda, M., *Spomenici Gornjih Poljica, pisani spomenici na području Gornjih Poljica do propasti Poljica 1807. godine*, (prijeplisi, regesti), Split, 1981., str. 58. i 447.

20 Mišerda navodi sljedeću ispravu koja uključuje “darovanje u vrime potrebno”: 1030 1800, 23. IV. Trnbusi: Za kneza Mihanovića “i jostali glavari Banka ove provincije”, braća Grgur i Stipan Tijardović “u vrime potrebno” darivaju knezu Grgi Sladoviću “ono mejica pod kućom zemlje”, a on njima uzdarja 24 libre.”Toliko i ja, kurat don Andrija Živaljić, š njim darova ono zemlje što mi ostavi pok. Stipan Tomić svojim sinovi za mise, brez ostali zemalja i vinograda, a meni knez Grgo darova uzdarja kaba vina.”

21 Cvitanić, *op.cit.* u bilj. 4., str. 44.–45., 339.

22 Lonza u sadržaju svojeg obuhvatnog članka Pravna kultura srednjovjekovne Dalmacije između usmenosti i pismenosti navodi primjer notarske isprave koja, premda upućuje na institut posudbe, kako to navodi bilježnik koji ju je interpretirao, u zbilji odstupa od temeljnih obilježja tog instituta. Spomenuta isprava primjer je kako u srednjovjekovnom poslovanju pravni poslovni redovito nisu sadržavali obilježja koja su im svojstvena prema današnjem pravnom mišljenju. Pravne poslove koji su oblikovani spontano dogovorima strana notar je “prevodio” u ugovornu formu u skladu s propisima i svojim notarskim znanjem. Nerijetko su oni bilo skloni s teškoćama što je vidljivo na primjeru u nastavku. Riječ je o sporu iz 1449. u koji su bili uvučeni Toma i Grgur Stupić iz istoimenog sela u Novigradskom kotaru. U zapisu se točno razabire društvena pozadina: “Toma je Grguru dao na korištenje jednu ruševinu 119 (muralea) koja se nalazila uz njegovo dvorište. Grgur ju je dogradio i popravio, no kako su između njih izbijali sukobi, Toma je zatražio da se Grgur iseli, na što je ovaj zaiskao da mu nadoknadi uloženo. Sve se to dogovaralo u neposrednoj usmenoj komunikaciji. Budući da Toma nije imao novca da isplati Grgura, nekretninu je prepustio zadarskom plemiću Šimunu Nosdronji, koji je preuzeo obvezu platiti Grguru za poboljšice.” Zadarski bilježnik Šimun Damjanov u zapis unosi niz pravnih elemenata kojima objašnjava, zapravo “prevodi” u kategorije učenog prava odnos između stranaka: podcrtava da je ustupanje na korištenje bilo besplatno (*de puro amore*), tj. da nije riječ o najmu nego posudbi i da takav odnos ima trajati dok

Otočne komune, bračka i hvarska, unatoč znatnom privrednom razvoju u razdoblju između 13. i 14. stoljeća kojeg je pratio i značajan razvoj obveznopravnih odnosa, nisu predvidjele regulaciju instituta posudbe u statutarnim odredbama. Iz toga slijedi da je posudba predstavljala posao koji je rijetko rezultirao sporovima između stranaka s obzirom na to da je redovito zaključivan između bliskih osoba, tj. znanaca i susjeda u područjima svakodnevnog pravnog prometa. Trogirskim statutom također nije predviđena samostalna regulacija instituta posudbe. Paški statut,²³ koji teritorijalno i pravno spada pod područje srednjovjekovne Dalmacije, posjeduje najobuhvatniju regulaciju instituta posudbe u odnosu na ostale statute koji su interpretirani za potrebe ovog istraživanja. Stoga mu je u nastavku posvećena i znatna pozornost. U trećoj knjizi, glavi 4. statuta predviđeno je dokazivanje da su posuđene stvari uistinu posuđene, tj. da su posuđene stvari vraćene prisegom posuditelja, tj. posudovnika. Isti slučaj dokazivanja bit će u nastavku predviđen u odredbama Rapskog statuta koji potječe iz 1328. godine te se, zbog blizine dvaju otočnih komuna, može zaključiti i o međusobnom pravnom utjecaju pri sastavljanju statutarnih odredaba. U knjizi 4. glavi 1. određeno je da je posuditelj bio ovlašten naknadu zbog propasti ili oštećenja posuđene stvari zahtijevati isključivo od posudovnika, tj. osobe kojoj je stvar predao na uporabu. Nipošto od trećih osoba s obzirom na to da je ispunjenje ugovorne obveze vraćanja stvari posudovniku temelj obveznopravnog odnosa nastalog između posuditelja i posudovnika. U drugom dijelu odredbe, međutim, predviđena je iznimka od pravila sukladno kojoj je osoba u čijem se posjedu posuđena stvar nalazila bila obvezna vratiti stvar posudovniku ako posudovnik nije imao dovoljno novca da isplati njezinu vrijednost posudovniku. Primjena te odredbe ograničena je ipak na područje grada Paga i njegova kotara. Nije jasno što je navelo sastavljača statutarnih odredaba na odstupanje od načela prema kojem je dužnik bio obvezan ispuniti ugovornu obvezu, no kako je njezina primjena teritorijalno ograničena, može se govoriti o pokušaju privilegiranja stanovnika grada Paga u odnosu na ostalo stanovništvo otoka. U nastavku 4. knjige glava 2. sadrži regulaciju odgovornosti posudovnika koju je sadržajno već bilo lako uočiti u trećoj knjizi glavi 90. Splitskog statuta. Riječ je o posudbi konja, kakve druge životinje ili stvari (vjerojatno zaprežnog vozila) s pomoću koje je bilo moguće izvršiti putovanje između dvaju različitih mjesta. Posudovnik je bio obvezan postupati sa stvari na isti način na koji je postupao s vlastitim stvarima te s jednakim stupnjem pažnje i brige brinuti se za očuvanje posuđene stvari. Ako je posudovnik postupao na primjeren način i s predviđenim stupnjem pažnje, a stvar je propala nekim nepredviđenim događajem na kojeg posudovnik nije mogao utjecati, bio je oslobođen odgovornosti za njezinu propast. Time se, načelno, posudovnika oslobađalo odgovornosti za slučaj. S druge strane postupanje s posuđenom stvari bez dostatnog stupnja pažnje činilo je posudovnika odgovornim za njezinu propast neovisno o tome je li ona posljedica nepredviđenog događaja. Isti je stupanj odgovornosti (odgovornost za slučajnu propast stvari) snosio i onaj posudovnik koji je, prokoračivši ugovoreni način uporabe posuđene stvari, s posuđenom stvari otišao drugim putem ili na mjesto udaljenije od ugovorenog. Ako bi spor nastao u vezi s mjestom ili

je vlasniku na volju, tj. do opoziva (*ad ipsam... possidendam usque ad beneplacitum dicti Thomaxii*). Za ustup Nosdronji se pak kaže da je besplatan, tj. darovanje među živima (*titulo donationis qua dicitur inter vivos*), premda je vrlo vjerojatno riječ o disimuliranoj kupoprodaji. Te elemente pravnog posla posve sigurno nisu naglasile ugovorne strane, nego ih je kao relevantne izdvojio notar koji je razmišljao u kategorijama rimskog prava (Je li pravni posao najam ili posudba? Je li darovanje ili kupoprodaja?). Dokument je objavio i interpretirao Ančić, M., *Vrijeme i okolnosti postanka Novigradskog zbornika*, Povijesni prilozi, sv. 25, 2003., str. 137.–138., bilj. 16., str. 1203.–1232.

23 Čepulo, D., *Statut Paške općine. Statuta Communitatis Pagi*, Pag – Zagreb, Ogranak Matice hrvatske u Pagu, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2011.

načinom uporabe stvari, prisega posuditelja isključivala je suprotne tvrdnje posudovnika. Prisegom vlasnika stvari utvrđivala se i vrijednost stvari u slučaju u kojem je posuđena stvar vrijedila iznad dvadeset i pet libara malih denara jer se procjena niže vrijednosti posuđene stvari obavljala posredstvom svjedoka.²⁴ Pozornost zaslužuje ekskulpacija dužnika u slučaju propasti stvari ako je uzrok propasti jedan od razloga spomenut u knjizi IV. glavi 2., tj. represalija, a dužnik je očuvanju stvari posvetio potrebnu pažnju predviđenu istom odredbom. Represalije su predstavljale posebnu vrstu ovrhe koja se provodila zbog duga nekog stranca nad imovinom njegova sugrađanina, premda on sam nije bio ni u kakvoj dužničkoj obvezi.²⁵

3. REGULACIJE POSUDBE NA KVARNERSKOM PODRUČJU

Nimalo različito od statutarnog uređenja dalmatinskih komuna gdje je institut posudbe interpretiran isključivo posredstvom rimskopravnih odredaba, područje Kvarnera, koje se kad je posrijedi obveznopravna regulacija ističe osobitostima u odnosu na ostatak hrvatskog primorja ne daje drukčiju sliku predmetnog instituta.²⁶ Zajam i posudba predmet su zajedničke regulacije Krčkog statuta pod naslovom *De mutuo vel commodato*.²⁷ U odnosu na spomenute odredbe Dubrovačkog statuta, Krčki statut poznaje razliku između zajma i posudbe, no zbog odgovornosti zajmodavca zbog slučajne propasti stvari u slučaju savjesnog postupanja zajmoprimca koja je podudarna odgovornosti posuditelja u navedenom slučaju, Statutom je predviđena zajednička regulacija. Kao i prethodno spomenuti statuti dalmatinskih komuna koji ponajprije ističu životinje kao predmet posuđivanja u srednjovjekovnom pravu, i Krčki statut posudbu interpretira isključivo u odnosu na posudbu konja ili drugih životinja.²⁸ Posudovnikova odgovornost za propast ili oštećenje posuđene životinje bila je predviđena u slučaju prekoračenja ugovorene uporabe posuđene stvari, tj. u slučaju u kojem bi se posuđenu životinju upotrijebilo za putovanja na mjesta koja nisu predviđa ugovorom. Od posudovnika se zahtijevala primjena jednake pažnje u odnosu za posuđenu stvar koju je primjenjivao pri očuvanju vlastitih stvari (*in aministrato comodato curam et diligentia non adhibuit ut debeatur, proat in propriis suis animalibus*)

24 Paški statut, Knjiga četvrta, glava 3. U istom smislu i glava 6. iste knjige.

25 Detaljnije o represalijama vidjeti: Cvitanić, A., *Represalije u dalmatinskom statutarnom pravu*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 3, 1965., str. 140.–143.

26 Akademik Margetić, koji se vrlo detaljno bavio odredbama srednjovjekovnog hrvatskog prava, smatra kako osobitosti pravnog uređenje kvarnerskog područja počivaju prije svega na relativnom ranom redigiranju Vinodolskog zakona iz 1288. zbog kojeg su i instituti ocijenjeni u velikoj mjeri nedovršena te na komentarima krčkog statuta koji počivaju, u znatnoj mjeri, na odredbama kanonskog i postglosatorskog prava koje je bilo vrlo ekstenzivno prihvaćeno u pravnom životu te otočne komune. Više o obveznopravnoj regulaciji kvarnerskog područja u srednjem vijeku vidjeti: Margetić, L., *Osnove obveznog prava na kvarnerskom području u srednjem vijeku*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1989., str. 73. Margetić, L., *Srednjovjekovno hrvatsko pravo. Obvezno pravo*, Zagreb–Rijeka, 1997., str. 99. Margetić, L., *Osnove istarskog srednjovjekovnog obveznog prava*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1987., str. 1.–2. Margetić, L., *Osnove obveznog prava na području srednjovjekovne Slavonije*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1992., str. 25.

27 Margetić, L., *Krčki (Vrbanski) statut iz 1388.*, Krk, Povijesno društvo Saveza povijesnih društava Hrvatske, 1988. Krčki statut I., 43, 5. Premda su ugovor o posudbi i ugovor o zajmu imali jednaku svrhu kad je riječ o prepuštenoj stvari, njezinoj uporabi, oba su se ugovora u općem pravu znatno razlikovala u vezi s pravnim učincima koje su izazivali. Dok je zajmoprimac postajao vlasnikom predane stvari, posudovnik je i u rimskom i u općem pravu imao jednak pravni status u vezi s prepuštenom stvari na uporabi. Opće pravo je posudovnika smatralo samo pukim detentorom stvari, dok je posuditelj, s druge strane, zadržavao pravni posjed stvari i njezino vlasništvo. Rasprava o pravnom položaju posudovnika u vezi s posuđenom stvari nije stoga udaljena od justinijanskog poimanja tog pravnog pitanja.

28 Posudba drugih stvari regulirana je tek Statutom iz 1450. godine.

te mu je odgovornost bila isključena ako je stvar slučajno propala, djelovanjem okolnosti na koje posudovnik nije imao utjecaj.²⁹ Ako posudovnik nije skrivio propast stvari, bio je oslobođen odgovornosti za slučaj te se nastup oštećenja imao pripisati djelovanju više sile. Navedena regulacija posudovnikove odgovornosti argumentirana je korišću koju posudovnik ostvaruje od besplatne uporabe posuđene stvari te se time nastojalo spriječiti nastanak štete posuditelju koja bi besplatan čin predaje stvari činila suviše tegotnim. Kao i u komentiranim dalmatinskim statutima, odgovornost za slučajnost teretila je posuditelja. Veću pozornost od sadržaja statutarne odredbe valja posvetiti neobičnoj okolnosti dvostruke regulacije identične odredbe o posudbi na dva mjesta u Krčkom statutu iz 1450. godine (I., 54. i III., 58.). Margetić je utvrdio kako je starija odredba u knjizi III., 58. Ta se odredba u izvornom obliku odnosila samo na štetu koju je konj ili druga životinja pretrpjela na putu zbog nedovoljne brige posudovnika.³⁰ Izvorište spomenute odredbe svakako treba potražiti još u justinijanskom pravu.³¹ No način na koji je Statutom izražena odgovornost za slučajnu propast stvari nedvojbeno predstavlja komentatorski opus: *dominus equi (...) comodavit equum (...) accidit (...) certe dicendum est*. Različito od statuta koji potječu iz južnog dijela dalmatinskog područja, koji su posudbu tek spomenuli ili označili sporednom u odnosu na ostale obveznopravne ugovore, statuti sjevernijih jadranskih otočnih komuna navedenom su institutu posvetili mnogo veću pozornost. Osobito je to slučaj u odredbama Rapskog statuta.³² Rapski statut u trećoj knjizi, glavi 9. regulira posudbu, zalog i otuđenje pokretnina u okviru iste odredbe. To nikako ne znači da Statut nije poznavao razgraničenje navedenih odnosa, nego upućuje na namjeru sastavljača da u svim slučajevima otuđenja pokretnine, ako ista nije propisno vraćena njezinu vlasniku, propiše istu sankciju. Premda je odredba sadržajno relativno kratka, ukazuje na višestruke posljedice koje obilježavaju posudbu tuđih stvari, koje prije nisu bile predmetom regulacije spomenutih statuta. Rapski statut načelno dopušta da predmetom posuđivanja budu tuđe stvari, no upozorava kako vlasnik stvari, koji iste nije svjesno posudio, ima pravo u bilo kojem trenutku zahtijevati njihov povrat od osobe u čijem se posjedu stvar nalazi. Ovdje se naglašava prisega vlasnika kao sredstvo dokazivanja tvrdnje da stvar nije predao na posudbu osobi u čijem se posjedu stvar nalazi. Premda to ne proizlazi izričito iz odredbe, moglo bi se njezin sadržaj, dakako, vrlo širokim tumačenjem shvatiti na način da prvi dio odredbe predstavlja sankciju koja je nastupala i u slučaju kada je posudovnik predao stvar u potposudbu bez odobrenja njezina vlasnika. U nastavku je predviđeno pravo posuditelja, vlasnika stvari, da potražuje naknadu za stvar ako mu ista po isteku ugovorene uporabe ne bi bila vraćena. Premda to nije naglašeno, vjerojatno je isto pravo na naknadu postojalo u slučaju u kojem bi stvar bila vraćena u pogoršanom stanju. Posebnost je ove odredbe, također, u ograničenju posuditelja da naknadu potražuje isključivo od posudovnika, ne od treće osobe. Time se nastojalo osigurati ispunjenje ugovorne obveze posudovnika s obzirom na to da je upravo on zahtijevao zaključenje obveznog odnosa. Ista je

29 Usporediti s D. 13, 6, 23.

30 O razlozima postojanju obiju statutarних odredaba u istoj redakciji Krčkog statuta vidjeti: Margetić, L., *Srednjovjekovno hrvatsko pravo*. Obvezno pravo, Zagreb–Rijeka, HAZU, 1997., str. 107.

31 D. 13, 6, 23 (Pomponius libro 21 ad Quintum Mucium): *Si commodavero tibi equum, quo uteris usque ad certum locum, si nulla culpa tua interveniente in ipso itinere deterior equus factus sit, non teneris commodati: nam ego in culpa ero, qui in tam longum iter commodavi, qui eum laborem sustinere non potuit*. D. 13, 6, 23: Posudio sam ti konja da putuješ s njim na određeno mjesto. Ako konj bude pogođen nekim oštećenjem bez postojanja tvoje krivnje, nećeš biti odgovoran prema *actio commodati*. Za prvo, ja ću biti odgovoran zato što sam ti posudio konja koji nije bio u stanju nositi se s tim zadatkom. U istom smislu Bartolus de Saxoferrato, ad.1., Si commodavero, n. 1.

32 Margetić, L., Strčić, P., *Statut rapske komune iz 14. stoljeća* = [Statut communis Arbae], Rab–Rijeka, Adamić d.o.o., 2004.

odredba uvrštena u sadržaj Statuta grada Zadra.³³ Čak i ako je bila prisutna krivnja treće osobe za propast posuđene stvari, Statut je naglasio posudovnikovu obvezu očuvanja stvari koja je temeljno obilježje ovog ugovora u srednjovjekovnom pravu. Statut grada Rijeke iz 1530. nije regulirao posudbu te ne sadrži odredbe koje bi na institut makar posredno upućivale.³⁴ Odredbe Vinodolskog zakona, Zakona grada Kastva od Letta 1400. te Veprinačkog zakona također nisu sadržavale spomen instituta posudbe u sadržaju statutarne regulacije.³⁵

4. REGULACIJA POSUDBE NA ISTARSKOM PODRUČJU

Područje srednjovjekovne Istre, kad je posrijedi pravna regulacija, kako ističe Margetić,³⁶ treba promatrati u svjetlu postklasičnog rimskog, bizantskog, slavenskog i germanskog utjecaja, no teško se bilo što od rečenog može primijetiti kad je riječ o institutu posudbe. Interpretacijom statutarne uređenja nekih istarskih općina jasno je kako se javne vlasti načelno nisu miješale u regulaciju obveznih odnosa te je stoga gotovo zanemariv doprinos statutarne normiranja za utvrđivanje obilježja pojedinih ugovora. Gotovo istovjetan pristup materiji obveznopravnih odnosa može se uočiti u odredbama Statuta grada Venecije u razdoblju između 14. i 16. stoljeća.³⁷ Potonja regulacija svjedoči jasno o razvijenosti pravno-poslovnih odnosa koji, očito, nisu dosegli dostatan stupanj razvoja koji bi rezultirao obuhvaćanjem i onih ugovora koji su sasvim sigurno postojali kao dio društvene prakse, ali izvan statutarne regulacije. Pulski statut na četiri mjesta koristi latinski izraz *commodatum*.³⁸ Premda pojavnost potonjeg izraza čini aluziju na rimskopravni institut posudbe, koja je, među ostalim, prisutna u većini dalmatinskih statuta, upotreba latinske terminologije u odredbama Pulskog statuta nema nikakve veze s institutom posudbe. Izraz *commodatum* u odredbama Statuta koristi se isključivo u njegovu etimološkom značenju, koje označava udobnost i korist.³⁹

33 Vidjeti odredbu 2., 18. Zadarskog statuta. Zadarski statut: sa svim reformacijama, odnosno, novim uredbama donesenima do godine 1563. / sada ponovno izdali, kritičkim aparatom opskrbili te kazalom osoba, mjesta i stvari obogatili i na hrvatski jezik preveli Josip Kolanović i Mate Križman, Zadar, Ogranak Matice hrvatske, Zagreb, Hrvatski državni arhiv, 1997.

34 Herkov, Z., Statut grada Rijeke iz 1530. godine, Zagreb, 1948.

35 Margetić, L., *Vindolski zakon*, Rijeka, Adamić d.o.o., 1998. Zakon grada Kastva od Letta 1400., sabrao, priredio i uredio Darinko Munić, Kastav, 2000. Kuzmić, B., *Veprinački zakon 1507–2007.*, Veprinac, 2007.

36 Detaljnije o javnopravnom i privatnopravnom položaju srednjovjekovne Istre vidjeti: Margetić, *op.cit.* u bilj 36., str. 31. Više o utjecaju postglosatorskih učenja na srednjovjekovno istarsko pravo vidjeti: Beuc, I., *Osnovi statutarne prava u Istri*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, XII., 1962., str. 166.–198.

37 Statutarne regulacije gradova Venecije u razdoblju između 14. i 16. stoljeća utemeljena je na statutarne uređenju dijelova grada Mazzorbo (1316.). Malamocco (1351.–1360.), Torcello (1462.–1465.), Murano (1502.). Terminološka uporaba izraza *commodatum* očituje se u glavi 19. statutarne odredbe Malamocca te u statutarne odredbama Torcella u glavi 12. Premda prvotno korištenje izraza *commodare* u glavi 19. statutarne odredbe Malamocca upućuje na institut posudbe, sadržaj odredbe u kojoj se navedeni izraz spominje ne sadrži regulaciju instituta niti daje više informacija koje bi na isto moglu uputiti. Druga odredba u glavi 12. Statutarne odredbe Torcella odnosi se na zabranu posudbe novca uz kamate (...) *ad usuram accomodare nec forum usuraticum facere.*) Iz sadržaja odredbe očito je kako Statut nije poznavao razgraničenje dvaju odnosa zajma i posudbe te je koristio istoimenu nomenklaturu za oba odnosa. Isto je vidljivo i u statutima nekih dalmatinskih gradova, primjerice, u odredbama Dubrovačkog statuta. Za sadržaj odredaba pojedinih statuta vidjeti: Statuti della laguna Veneta dei secoli XIV–XVI. Mazzorbo (1316) – Malamocco (1351–1360) – Torcello (1462–1465) – Murano (1502) a cura di Gherardo Ortalli, M. Pasqualetto, A. Rizzi, Jouvence. Corpus statutario delle Venezie, 1989.

38 Vidjeti više: knjiga 3., glave 42. i 50. te knjiga 4., glave 9. i 30. Pulski statut. Statuta Polae, Pula, Povijesni muzej Istre, 2000.

39 Za utvrđivanje značenja potonjeg izraza. vidjeti više bilj. 5.

5. REGULACIJA POSUDBE NA PODRUČJU SLAVONIJE

Istraživanje obveznopravne regulacije srednjovjekovnog prava na području Slavonije, u odnosu na komentirane pravne izvore, otežano je već okolnošću da u postojećoj pravno-povijesnoj literaturi nije detaljnije obrađivano. Nadalje, istraživanju tog pravnog sustava na području srednjovjekovne Slavonije ne može se pristupiti bez interpretacije ugarskog prava s obzirom na to da na području Hrvatske, Dalmacije i Slavonije prije stupanja na snagu OGZ-a nije postojao jedinstveni sustav pravnih pravila kojim su se uređivali obveznopravni odnosi.⁴⁰ Čak se i na Trsatskom području primjenjivalo pravo Tripartita. U Ugarskoj, kao i u Slavoniji nije došlo do recepcije rimskog prava u onom opsegu u kojem je to bilo u Njemačkoj i Francuskoj te uz Tripartit se kao važni izvori obveznog prava na slavonskom području moraju uzeti u obzir odredbe Slavenskog statuta iz 1273. god. te Iločkog statuta iz 1525. godine. Pitanje posudbe nije uređeno odredbama Tripartita, ali su statuti slavonskih gradova neizravno sadržavali uputu na institut posudbe koji je redovito reguliran prema uzoru na rješenja sadržana u Justinijanovim Digestama te pod utjecajem srednjovjekovnog plemenskog prava koje je u slučaju povrede odnosa redovito izlagalo posudovnika narodnom sudovanju. Slavonsko se obveznopravno područje iz razdoblja nakon stupanja na snagu Verbecijeva Tripartita 1514. godine ne može prikazati bez osvrta na tada važeće hrvatsko-ugarsko pravo. *Institutiones iuris Hungarici*, autora Imre Kelemena iz 1818. godine važan su pravni izvor za interpretaciju regulacije onih pravnih ustanova koje nisu regulirane tripartitnim pravom.⁴¹ Institut posudbe objekt je izravne regulacije ugarskog prava koje ga definira kao imenovani, realni ugovor kojime se besplatno prenose stvari posudovniku na određenu uporabu i na određeno vrijeme, a koje je posudovnik obvezan vratiti *in specie*.⁴² Kad je riječ o predmetu uporabe, ugarsko je pravo odredilo mogućnost posuđivanja isključivo nezamjenjivih stvari te isključilo mogućnost posuđivanja novca čak i u iznimnom obliku *ad ostentationem*. Time je naglašena razlika između instituta zajma i posudbe. Navedeno rješenje nije bilo prihvaćeno u općem pravu koje je vrijedilo na području europskih kontinentalnopravnih sustava te ga možemo promatrati kao osobitost ugarskog prava.⁴³ Još je važnija razlika kad je riječ o pravnom položaju posudovnika

40 Uređenje posudbe u dalmatinskim gradovima regulirano je odredbama statuta pojedinih dalmatinskih gradova, a utjecaj rimskog prava u sadržaju regulacije i više je nego prevladujući. Isto se može uočiti u odnosu na statute Istre i Kvarnera gdje je posudba regulirana pod snažnim utjecajem Justinijanovih odredaba. Vidjeti više: Margetić, L.; Beuc, I.; Čepulo, D., *Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu*, Zagreb, 2005., str. 154. Margetić, L., *Osnove obveznog prava na kvarnerskom području u srednjem vijeku*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1989., str. 105. Margetić, op. cit. u bilj. 26., str. 1.–2. Margetić, L., *Osnove obveznog prava na području srednjovjekovne Slavonije*, JAZU, Zagreb, 1992., str. 25. Lanović, M., *Privatno pravo Tripartita*, Zagreb, 1929. Gavella, N., Alinčić, M., *Hrvatsko građansko-pravno uređenje i kontinentalnoeuropski pravni krug*, Zagreb, 1994., str. 10.

41 Kelemen, Imre, *Institutiones iuris hungarici privati*, Budae, 1818.

42 Posudba je prema odredbama ugarskog prava definirana u glavi XXIX., § 294. na sljedeći način: *Contractus nominatus, beneficus, realis, quo res non fungibilis ad certum usum, et tempus, alteri gratis, et ea lege traditur, ut eadem in specie, et statu quo, restituitur*. Kelemen, I., *Institutiones iuris Hungarici* 2., Budae, 1818., p. 565.

43 Afirmativno tumačenje mogućnosti posudbe potrošnih stvari utemeljno je na Azovom fragmentu sadržanom u Summi Codicis prema kojem je dopušteno posuđivati novac pod uvjetom vraćanja istih novčanih sredstava koje su predane na uporabu. Vidjeti više: Azo, Summa Codicis, Libri III., Rubrica De commodato, n. 7. Azo, Portius, Azo Summa Codicis et Institutionum, Venedig, Andreas Calabrensis, 1489.10.16. Istu mogućnost posuđivanja novca predividio je i Accursius u Glosa Ordinaria, glo. Praestare debeat ad. 1., Si ut certo § Usque adeo, ff. Commodati. Santarelli navodi sljedeće izvore kao argument postojanju argumentacije o tom posebnom obliku posudbe u izvorima općeg prava: Placetinus, Summa Codicis, lib. IV, tit. XXIII. Komentatori su prihvatili načelo prema kojem se *tradito* stvari može uzeti u obzir kao kriterij mogućnosti njezine posudbe. Bartolus de Saxoferrato, ad. 1. Sed mihi, § non potest, ff. Commodati; *Commodatum non consistit in his que usu consumitur, nisi sic traditur ut non consumatur*. Baldus de Ubaldis: ad. 1. Sed mihi, § non potest, ff. Commodati; *Commodatum non consistit in rebus que usu consumitur, nisi talis res sic traditur ut non consumatur*. Santarelli, U., *Commodo utentis datum. Ricerche sul contratto di comodato nella dottrina del diritto comune*, Milano, A. Giuffrè Editore, 1972.

i zajmoprimca, gdje posudovnik nije postajao vlasnikom stvari, nego je stvari imao u detenciji, a po završetku uporabe bio ih je obvezan vratiti posuditelju.⁴⁴ Posuđivati je bilo dopušteno i pokretne i nepokretne stvari, ali i one stvari kojima to sama supstanca dopušta, *que salva substantia usum praestare possunt*. Besplatnost posudbe označena je kao temeljno obilježje tog pravnog odnosa, a određenost načina i vremena uporabe posuđene stvari razlikovali su institut posudbe od instituta prekarija, spomen kojeg dosad nismo imali prilike susresti u statutar-nom pravu jadranskih komuna.⁴⁵ Radi očuvanja posuđenih stvari u primjerenom stanju posu-dovnik je bio obvezan snositi redovite troškove stvari, dok su izvanredni troškovi, primjerice oni ozdravljenja roba, teretili posuditelja. Navedena odredba pokazuje sadržajnu sličnost s prethodno spomenutim statutima dalmatinskih komuna, koje su gotovo bez sadržajnih izmje-na, recipirale odredbe justinijanskoga prava.⁴⁶ U vezi s odgovornosti posudovnika prihvaćeno je pravilo odgovornosti prema standardu *culpa levissima*, koji je označavao najviši stupanj kriv-nje posudovnika. Takav je koncept odgovornosti prihvaćen u izvorima općeg prava, neovisno o tome jesu li oni civilni ili kanonskopravni.⁴⁷ Nasuprot tome, odgovornost posuditelja bila je ograničena na odgovornost za zlonamjerno postupanje i krajnju nepažnju čime se nastojalo postaviti pravilo o povlaštenoj odgovornosti posuditelja s obzirom na to da od zaključenja posudbe nije ostvario nikakvu korist.⁴⁸ Zbog nedostatka druge kodifikacije običajnog prava za slavonsko područje u srednjem vijeku, pravne odredbe Iločkog statuta od velike su koristi za utvrđivanje obilježja instituta posudbe u 16. stoljeću. Prije nego što se pristupi raščlambi instituta posudbe u sadržaju Statuta, valja posebno napomenuti kako je ugarsko pravo velikim dijelom poslužilo kao temelj statutarnoj regulaciji što proizlazi iz knjige 2., glave 1. gdje stoji kako su odredbe u nastavku Statuta, o nasljedstvu, prolijevanju krvi, oporuci i dugovima regu-lirane prema uzoru na odredbe građanskih prava i običaja osam gradova: Buda, Pešta, Kašova, Bartfa, Trnava, Požun, Eperješ i Šopronj.

Statut je neizravno regulirao institut posudbe u knjizi V., glavi 26.⁴⁹ Osobitost iločkog uređenja predmetnog instituta jest sam izraz kojim se izražava posudba u odredbama Statuta,

44 IIH: XXIX, § 294, 4é.

45 *Certum debere esse temus et usum, secus precarium sapiet*. Misli se na institut izmoljene posudbe, tj. posudbe kojoj trajanje ovisi o volji posuditelja.

46 Vidjeti u bilj. 15.

47 Prema sadržaju izvora općeg prava posudovnik je očito bio odgovoran za namjerno uzrokovano oštećenje posuđene stvari, krajnju nepažnju, blagu nepažnju te najblaži stupanj nepažnje budući da mu je povjerena stvar na besplatnu uporabu te je zbog isključivog ostvarivanja koristi od takve uporabe, posudovnik bio obvezan primijeniti svu moguću pažnju pri čuvanju posuđene stvari. U nastavku fragmenta prihvaćen je opći standard odgovornosti posudovnika poznat još iz Justinijanovih Digesta prema kojem je posudovnik pri očuvanju posuđene stvari bio obvezan primijeniti jednaku pažnju kakvu bi primijenio da je bila riječ o uporabi njegovih vlastitih stvari. Accursii Glossa in Digestum novum: D. 13, 6, 5, 2. "Sada treba vidjeti nepažnju. Bilo najveći, blaži ili najblaži stupanj." Accursii Glossa in Digestum novum (Corpus glosatorum iuris civilis); Nuremberg: Anton Koberger, 1483.; Azo, Summa Codicis 4, 23, 10: *Item venit dolus et lata culpa, et levis et etiam levissima si commodavi tibi gratia tantum. Si autem commodaverim gratia mea tantum. (...)dolus tantum, et culpa lata. Si autem commodaverim tibi gratia tua et mea. (...)dolus tantum et lata culpa et levis.*; Decretum Gratiani, (Decretalium Gregorijani papae IX) L. 3, 15: *Enim gratia sui tantu quis commodatu accepit, tenetur de dolo, culpa lata, culpa levis, culpa levissima, ut hic dicit, quia exactam diligentia quale in rebus suis adhibere debet.* Izvor je citiran prema sljedećem izdanju: Böcken, Placidus, *Commentarius in jus canonicum universum, ve in quinque libros ac titulos Decretalium Gregorii IX Pontif. Max. et concordantes alios tam ejusdem juris canonici quam civilis, in tres tomos distributus*, Opseg 2, Paris, C. Doré, 1776.

48 Vidjeti više o tome: IIH: XXIX, § 294, 5y.

49 Knjiga V., glava 26. statuta nosi naslov: "Koji od nekoga traži srebreninu ili dragulje, a ih poslije prevarom prodaju." Naslov navedene glave izravno ne upućuje na posudbu, nego se obilježja instituta prepoznaju tek iščitavanjem sadržaja statutarne odredbe.

accomodacio.⁵⁰ Odredba govori o specifičnoj imovini, *utensilia domus* (pozlaćeni bokali, srebrene čaše, pojasevi) koje posudovnik posuđuje s obvezom vraćanja nakon izvršene uporabe. Kako je posudovnik, međutim, izigrao povjerenje posuditelja te otudio, tj. prodao posuđene stvari, osnovna je namjera kompilatora ove statutarne odredbe bila regulirati slučaj neizvršenja ugovorne obveze vraćanja stvari na način da prisega posudovnika ima ključnu funkciju utvrđivanja njegove odgovornosti za neispunjenje ugovorne obveze. Izvjesna podudarnost s rimskim institutom *commodatum* proizlazi već iz dijela odredbe koji se odnosi na predmet posuđivanja. U tom se slučaju nameće očita sličnost s Ulpijanovim fragmentom u Digestama D. 13., 6., 5., 14. koji također regulira posudbu posuđa te odgovornost posudovnika zbog nemogućnosti vraćanja stvari. No dok rimskopravno rješenje predviđa samo korištenje posebnog procesnog instrumenta *actio commodati directa* za utvrđivanje odgovornosti posudovnika, iločka statutar na odredba u nedostatku dokaza pretpostavlja prisegu poricanja predaje stvari, a time i zaključenja posudbe ili prisegu priznanja predaje stvari kao sredstvo vrednovanja posudovnikove odgovornosti. U slučaju priznanja predaje stvari posudovnik je bio obavezan isplatiti vrijednost posuđenih stvari prema savjesnoj izjavi posuditelja. Prisega je kao relevantno sredstvo dokaza prisutna osobito u slučaju kaznenopravne regulacije statuta dalmatinskih komuna. Istodobno, može je se promatrati kao starogermansko, tj. langobardsko obilježje statutarne regulacije.⁵¹ Ne smije se pritom zanemariti kako je prisega u povijesnoj literaturi nerijetko predmet u sklopu raščlambe kaznenopravnih obilježja slavenskog prava.

6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Na temelju provedenog istraživanja instituta posudbe na temelju statutarne regulacije srednjovjekovnih gradskih prava moguće je sumirati određene zaključke, koji, premda nisu izričito naglašeni statutarim normiranjem, obilježavaju predmetni institut na, uvjetno rečeno, hrvatskom području. Kako je posudba tijekom spomenutog razdoblja uglavnom uređena običajnim pravom nerijetko je njezina regulacija izostavljena iz sadržaja dostupnih statuta. No, ta nas okolnost, iako unosi pravnu nesigurnost, ne smije navesti na zaključak kako posudba nije bila sastavni dio pravnog prometa komuna koje su je izostavile regulirati. Radije smo skloni smatrati kako zbog pravne prirode navednog odnosa koji je obilježen besplatnošću, dobrohotnošću te prijateljstvom nije često rezultirala dvojbama koje je bilo potrebno sustavno regulirati u sadržaju kodifikacija gradskih prava. Nasuprot tomu, ondje gdje je posudba normirana primjećuje se snažan utjecaj rimskog i kanonskog prava koje je u predmetnom razdoblju vrijedilo kao supsidijarni izvor prava i na području ostalih europskih komuna. Mletačka Republika, u čijem su sastavu bila područja današnje Istre i Dalmacije, nije dopuštala pozivanje na *ius commune* kao supsidijarno vrelo, kako ističe Lonza, pa se ni statuti komuna također ne pozivaju na taj izvor. Međutim, kada je riječ o institutu posudbe, kao što je prethodno višestruko utvrđeno, recepcija rimskih pravila i više je nego očita. Osobito je to slučaj u odred-

50 Isti izraz spomenuli smo u slučaju posudbe komunalnih brodica u knjizi IV., glavi 119. Splitskog statuta: *Que nullus accomodet remos uel sartia communis*. Premda izraz nije korišten za označavanje posudbe u terminologiji rimskog i kasnijeg općeg prava, ne može se zanemariti u oba slučaja postojanje istog korijena riječi, lat., *commodatum*.

51 Više o institutu prisega vidjeti: Cvitančić, *op.cit.* u bilj. 4., str. 122., 492., 606., 638. Kurtović, Š., *Opća povijest prava i države, 1. knjiga, Stari i srednji vijek*, Zagreb, 2002., str. 172., 173. Uzelac, A., *Teret dokazivanja* (doktorska disertacija), Zagreb, 1999., str. 22.–30.

bama statuta dalmatinskih gradova koji su vrlo jasno recipirali odredbe justinijanskog prava. Posudba je u statutima koji ju spominju besplatni, realni ugovor kojim se predaju na uporabu nepotrošne stvari s obvezom njihova vraćanja po završetku uporabe. Premda odredbama Dubrovačkog statuta posudba nije regulirana, sadržaj notarskih isprava svjedoči kako se u dubrovačkim običajnim pravilima rijetko činila razlika između izraza *pozajmiti* i *posuditi* što nije isključeno i u govornom jeziku ostalih komuna. Premda su statuti srednjovjekovnih komuna samo fragmentarno i kazuistički pristupali regulaciji posudbe, razgraničenje dvaju instituta nesumnjivo je provedeno što proizlazi iz sadržaja dostupnih isprava o zaključenim pravnim poslovima. Osobitost je poljičkog statutarne normiranja regulacija posudbe u okviru instituta darovanja, tj. u obliku darovanja na određeno vrijeme. Obilježje je to uređenja koje dopušta posuđivanje nekretnina što nije bio slučaj u odredbama ostalih statuta koje su ograničile predmet posuđivanja uglavnom na nepotrošne pokretne stvari. Regulacija odgovornosti posudovnika podudarna je u svim statutima koji se na to pitanje referiraju te svjedoči o kontinuitetu s rješenjima iz justinijanskog prava gdje je posudovnik bio obavezan primjenjivati jednaku pozornost očuvanju posuđenih kao i vlastitih stvari te je bio oslobođen odgovornosti za slučajnu propast stvari koju nije sam prouzročio. Podudarna rješenja Gajevu fragmentu u Digestama D. 13., 6., 18., 1. prihvaćena su i u režimu općeg prava gdje je posudovnikova odgovornost normirana u skladu sa standardom *culpa levissima*. Taj je standard prihvaćen i u ugarskom pravu pod utjecajem kojeg je sastavljen i Iločki statut. Unatoč neujednačenosti teritorija i različitim pravnim utjecajima koji su djelovali na kompoziciju i sadržaj gradskih prava temeljna obilježja i funkcija posudbe održani su gotovo bez iznimke u odredbama dalmatinskih, kvarnerskih, istarskih i slavonskih statuta. Regulacija instituta posudbe u sadržajima statuta vrlo je kratka i ograničena, no njezinim ekstenzivnim tumačenjem daju se utvrditi sva obilježja instituta koja su nužna za njezinu individualizaciju na području srednjovjekovnih ugovornih odnosa. Premda su obilježja posudbe u odnosu na klasična rimska rješenja, koja su imala pravni okvir, umnogome ipak podvrgnuta modernijim uvjetima srednjovjekovnog prometa, time nije izmijenjena temeljna funkcija instituta.

LITERATURA

1. Beuc, I., *Osnovi statutarne prava u Istri*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, XII., 1962.
2. Beuc, Ivan, *Povijest država i prava na području SFRJ*, Zagreb, Narodne novine, 1989.
3. Bracton, H., Thorne, S., trans. *Bracton De Legibus Et Consuetudinibus Angliae. Bracton on the Laws and Customs of England*, 2. Vol., Cambridge, Mass. Belknap Press of Harvard University Press, 1968.
4. Cvejić, J., *Obligacioni ugovori u dubrovačkom pravu od 13. do sredine 14. veka*, Beograd, 1957.
5. Cvitanić, A., *Iz dalmatinske pravne povijesti*, Split, Književni krug, 2002.
6. Cvitanić, A., *Represalije u dalmatinskom statutarne prava*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 3, 1965.
7. Gavella, N., Alinčić, M., *Hrvatsko građanskopravno uređenje i kontinentalnoeuropski pravni krug*, Zagreb, 1994.
8. Kelemen, Imre, *Institutiones iuris hungarici privati*, Buda, 1818.
9. Kurtović, Š., *Opća povijest prava i države*, 1. Knjiga, Stari i srednji vijek, Zagreb, 2002.

10. Kuzmić, B., *Veprinački zakon 1507.–2007.*, Veprinac, 2007.
11. Lanović, M., *Privatno pravo Tripartita*, Zagreb, 1929.
12. Lonza, N., *Pravna kultura srednjovjekovne Dalmacije između usmenosti i pismenosti*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 63, 5–6, 2013.
13. Margetić, L.; Beuc, I.; Čepulo, D., *Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu*, Zagreb, 2005.
14. Margetić, L., *Osnove istarskog srednjovjekovnog obveznog prava*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1987.
15. Margetić, L., *Osnove obveznog prava na kvarnerskom području u srednjem vijeku*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1989.
16. Margetić, L., *Osnove obveznog prava na području srednjovjekovne Slavonije*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1992.
17. Margetić, L., *Srednjovjekovno hrvatsko pravo. Obvezno pravo*, Zagreb–Rijeka, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1997.
18. Mišerda, M., *Spomenici Gornjih Poljica, pisani spomenici na području Gornjih Poljica do propasti Poljica 1807. godine.*, (prijeplisi, regesti), Split, 1981.
19. Romac, A., *Rimsko pravo*, 5. izdanje, Zagreb, Narodne novine, 1994.
20. Santarelli, U., *Commodo utentis datum. Ricerche sul contratto di comodato nella dottrina del diritto comune.*, Milano, A. Giuffrè Editore, 1972.
21. Uzelac, A., *Teret dokazivanja*, doktorska disertacija, Zagreb, 1999.
22. Žepić, M., *Latinsko-hrvatski rječnik*, Zagreb, Školska knjiga, 1972.

IZVORI

1. Accursii Glossa in Digestum novum (Corpus glosatorum iuris civilis); Nuremberg: Anton Koberger, 1483.
2. Azo, Portius, Azo Summa Codicis et Institutionum, Venedig, Andreas Calabrensis, 1489.10.16.
3. Basilicorum libri LX, Opseg 6, Sumtibus J. A. Barth, 1870.
4. Böcken, Placidus, Commentarius in jus canonicum universum, ve in quinque libros ac titulos Decretalium Gregorii IX Pontif. Max. et concordantes alios tam ejusdem juris canonici quam civilis, in tres tomos distributus, Opseg 2, Paris, C. Doré, 1776.
5. Čepulo, D., *Statut Paške općine. Statuta Communitatis Pagi*, Pag–Zagreb, Ogranak Matice Hrvatske u Pagu – Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2011.
6. Ecloga, Das Gestsbuch Leons III. Und Konstantinos V., Herausgegeben von Ludwig Burgmann, Frankfurt am Main, Löwenklau–Gesellschaft E.v., 1983.
7. Herkov, Z., *Statut grada Rijeke iz 1530. godine*, Zagreb, 1948.
8. Hexabiblos: cum appendicibus et legibus agrariis, Lipsiae: T.O. Weigel, 1851. Stonske odredbe, Split-ski književni krug, Split, 2013.
9. Korčulanski statut, Statut grada i otoka Korčule iz 1214. godine, preveo i pripremio Antun Cvitančić, Zagreb–Korčula, 1987.
10. Margetić, L., Strčić, P., *Statut rapske komune iz 14. stoljeća* = [Statut communis Arbae], Rab–Rijeka, Adamić d.o.o., 2004.
11. Margetić, L., *Vinodolski zakon*, Rijeka, Adamić d.o.o., 1998.

12. Mljetski statut, Split–Dubrovnik, Splitski književni krug, 2002.
13. Pulski statut. Statuta Polae, Pula, Povijesni muzej Istre, 2000.
14. Statut grada Dubrovnika sastavljen godine 1282. (na osnovi kritičkog izdanja latinskog teksta B. Bogišića i K. Jirečeka), priredili i na hrvatski jezik preveli Šoljić A., Šundrica Z., Veselić I., Dubrovnik, Državni arhiv u Dubrovniku 2002.
15. Statut grada Dubrovnika sastavljen godine 1282. (na osnovi kritičkog izdanja latinskog teksta B. Bogišića i K. Jirečeka), priredili i na hrvatski jezik preveli Šoljić A.; Šundrica Z.; Veselić I., Dubrovnik, Državni arhiv u Dubrovniku 2002.
16. Statut grada Splita, srednjovjekovno pravo Splita, 2. izdanje, Split, Književni krug, 1987.
17. Statuti della laguna Veneta dei secoli XIV-XVI. Mazzorbo (1316) – Malamocco (1351–1360) – Torcello (1462–1465) – Murano (1502) a cura di Gherardo Ortalli, M. Pasqualetto, A. Rizzi, Jouvence. Corpus statutario delle Venezie, 1989.
18. The Digest of Justinian, by Watson, Alan, Volumes 1., 2. 3., Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2011.
19. Zadarski statut: sa svim reformacijama, odnosno, novim uredbama donesenima do godine 1563. Sada ponovno izdali, kritičkim aparatom opskrbili te kazalom osoba, mjesta i stvari obogatili i na hrvatski jezik preveli Josip Kolanović i Mate Križman, Zadar, Ogranak Matice hrvatske, Zagreb, Hrvatski državni arhiv, 1997.
20. Zakon grada Kastva od Letta 1400., sabrao, priredio i uredio Darinko Munić, Kastav, 2000.

Jelena Kasap*

LEGAL REGULATION OF THE INSTITUTE COMMODATUM IN THE MEDIEVAL CROATIAN STATUTORY LAW

Summary

Public law unevenness of the territorial system in the Late Middle Ages resulted in the inability to interpret certain contractual obligatory institutes by using unique legal sources. For this reason, determining characteristics of certain legal institutes requires a very thorough analysis of those sources that are available, but often not applicable for representation of the institutes which were rarely implemented or implied establishing normal rules in everyday legal transactions. This is especially the case of the institute of commodatum, which, until the period of entry into force of the General Civil Code, was hardly subjected to formal legal regulation. This paper's aim is, therefore, to seek to determine whether there is a general continuity in legal regulation of the institute of commodatum in the area which, due to the complex political circumstances, was subjected to different legal effects. This will be the way of filling the obvious gaps in the Croatian legal history science as regards loans, and of setting up a reliable basis for analyzing this institute in the contemporary law.

Keywords: *the Middle Ages, legal sources, commodatum, legal regulation, General Civil Code*

* Jelena Kasap, PhD, Assistant, Chair of Legal History Sciences, Faculty of Law, University J. J. Strossmayer of Osijek, Stjepana Radića 13, 31000 Osijek. E-mail address: jroskar@pravos.hr.